

samo na neke novije protivnike Crkve, niti je samo kratki priručnik, već hoće da pozitivno, s temelja i svestrano utvrdi objavu, Crkvu, katoličku vjeru. Patrističko, teološko i filozofsko gradivo, što ga je autor za svoju izgradnju upotrijebio, upravo je neprolazne vrijednosti. Pojmovi su precizno određeni, dokaziva je tvrdo i pregledno. K tomu još jasna razdioba predmeta, razlika slova u štampi, lak stil i lijep jezik: čine ovo djelo dosti klasičkim.

Dr. S. Weber potpuno je dorasao, da priredi novo savremeno izdanje i da ga s novim podacima obogati. On je sam napisao djelo „Christliche Apologetik“ (Herder 1907.). U njem je formalni princip stroge znanstvene Apologetike tako konsekventno proveo, kao nijedan Nijemac prije njega. Za tim je išao i u ovom izdavanju Hettingerove Fundamentalke. Ona treba da bude pravom Apologetikom. Pravac i duh Hettingerova djela ostao je doduše u biti nepovrijeđen. Ali da uzdrži i provede čisto razumni princip, trebalo je dirnuti donekle i u samu osnovu djela, a osobito u koječem izmijeniti izlaganje stvari i izgradnju dokazivanja. U apologetici su najznamenitiji dokazi iz povijesti i razuma, po mogućnosti i iz iskustva. Sveto Pismo, Usmena Predaja i nauk Crkve imaju ovdje samo historičnu vrijednost, kao svjedoci prošlosti. Božji autoritet tih izvora katoličke vjere treba istom, i to baš Apologetikom, dokazati. Ovom metodom izbjegava apologet i samoj sjeni prigovora, da mu se u dokazivanju potkrao *circulus vitiosus*. Tako nam mnogo više imponira na pr. dokaz za nepogrješivost papinu u ovom III. Weberovom izdanju (str. 701-724), nego li u II. Hettingerovom (str. 730 do 751), makar da je gradivo gotovo isto. Poredaj je ili izgradnja dokaza drugojačija. U Hettingera je stajalište dogmatičko, u Hettinger-Webera: apologetičko. Na silčan je način Weber u mnogočem Hettingerovu gradu dotjerao (na pr. III. Izdanja str. 69, 71, 88, 366 prema II. izdanju str. 73, 75, 93, 397), često popunio (na pr. u §§ 13, 19. III. izd. str. 122, 187, 644 prema str. II. izd.: 138, 206, 676), više puta jasnije izrekao (na pr. III. izd. str. 174, 204, 547 prema II. izd. str. 194, 225, 584), redovno preglednije razdijelio (na pr. § 2. str. 29, § 3.

str. 43, § 13., § 25. str. 221, § 27. str. 236), skladno povezao (na pr. vlastitosti Crkve III. izd. str. 460-485, dok je u II. izdanju vidljivost Crkve na str. 462. u sasvim drugom odjeljenju, a neprolaznost i nepogrješivost na str. 549-569 u posebnom odjelu), prema aktualnim potrebama i novim vidicima usavršio novim podacima i rezultatima znanosti, odredbama Crkve, obilnom novijom literaturom itd. Da bi djelo bilo opsegom kraće ispustio je Weber mnoge citacije Sv. Pisma, Otaca, koncila, što ih svaki lako nađe u poznatim Enchiridionima (Denzinger, Kirch, Rouet de Journal), i naznačio dakako ta određena mjesta. I u tekstu je gdješto ispustio. No to baš nije vazda dobro pogodio po našem skromnom mišljenju. Tako je na pr. mogao ostaviti ono o čuvstvu (II. izd. str. 84), III. izd. str. 79, o čudu (II. izd. str. 218) III. izd. str. 198. A osobito nam je žao za lijepom i jasnom teorijom spoznaje, što ju je Hettinger napisao kao pripravu za sjajno svoje tumačenje psihologije vjere (II. izd. str. 782-808. i 823 do 837). Nijemci imaju doduše vrlo dobrih noetika, ali ne bi ni njima bio na odmet priručni repetitorij ovako vrsnog tumača, kao što je Hettinger. Nama, koji ne možemo kupiti svaku novo izašlu njemačku filozofiju, dobro bi došla kratka Hettingerova noetika, Weberovim novijim bilješkama popunjena. Začudili smo se, kad u literaturi (str. 44, 368 i 371) primitivne vjere nijesmo našli pokretače novih istinskih misli A. Langa i P. W. Schmidta.

Dr. Fran Barac.

Lehmen-Beck: Lehrbuch der Philosophie auf aristotelisch-scholastischer Grundlage. Dritter Band: Theodicee. Dritte, verbesserte u. vermehrte Auflage. Herder: Freiburg i. B. und Wien. (XIII. + 305. S.) 1912. Nevezano K 480, vezano K 672.

Lehmen pripada uz Willemsa, Monaca, Reinstadlera, Fricka, Gutberleta, Merciera, Nys-a, de Wulfa itd. k najboljim savremenim tumačiteljima skolastične filozofije. On je u četiri sveska svoje filozofije nakrao toliko bogate grade, starih i novih tekovina, i sve to tako skladno povezao u or-

ganičku cjelinu, da nam njegovo djelo otkriva doista jedinstven i skladan pogled na svijet. Velika pitanja o svijetu i životu predočio je Lehmen na osnovi Aristotela i sv. Tome Akvinskoga iscrpljivo i temeljito, a opet priprosto i jasno. Razdioba je pregledna i logička, pojmovi strogo određeni, dokazi čvrsti i uvjerljivi. S protivnicima, i najmodernijim, raspravlja mirno, hladno, objektivno. Jezik mu je lak, stil gladak. U kratko: nije se lako u njemačkoj literaturi namjeriti na tako lijepo, potpuno i lako filozofsko djelo, koje bi bilo ravno Lehmenovom „Lehrbuch der Philosophie“. Njega će lako razumjeti i laici u filozofiji, može dobro doći i samouku, a od izvanredne će biti koristi bogoslovcu.

Teodiceja, treći sv. cijele filozofije, raspravlja o Bogu i Njegovoj svezi sa svijetom. Kao i druge moderne teodiceje dijeli i Lehmen svu građu na četiri dijela: u prvom govori o postojanju Boga, u drugom o biti Božjoj, u trećem o življenju Božjem, u četvrtom o Bogu, stvoritelju i uzdržavatelju svijeta, i o Providnosti Božjoj. Uvod u prvi dio zauzima rasprava o pojmu Boga, o mogućnosti dokazati egzistenciju Božju, o teizmu i ateizmu. Ovdje se na široko rasčinjavu zablude tradicionalista, ontologa, pozitivista i modernista. Zatim se nižu sami dokazi za postojanje Boga u deset glava. Svaki dokaz je tako razvijen, da za sebe dokazuje egzistenciju Božju. Zao nam je, što Beck nije razvio još i biološki i entropološki dokaz. Ti su danas moderniji od svih onih deset izvedenih. Prigovore protiv kozmološkog i teleološkog dokaza odbija Lehmen vrlo uspješno. Beck ga je još popunio i usavršio. Osim Kanta odbijaju autori i Schopenhauera, Milla, Straussa, Büchnera i Spenzera. Glavu 6. o vjerskom čuvstvu i modernizmu razvio je upravo sjajno u ovom (trećem) izdanju Beck. Tešku raspravu o biti i osobinama Božjim raspreda drugi dio Lehmen-Beckove teodiceje lakoćom, da upravo zadivljuje. Panteizam pobija u četiri glavna oblika: emanacija, imanencija, Spinoza, Hegel. Metafizičku bit Božju nalazi autor s većinom skolastika u aseitetu. Ovaj je dio pravo skladište oružja protiv modernih ateističkih zabuda. Osobito opširno, jezgrovito i

relativno jasno predočuje i obrađuje Lehmen-Beck znanje Božje u III. dijelu. Tu je lijepo razvijen teški problem, kako se može spojiti nepogriješivo predznanje Božje budućih slobodnih ljudskih djela sa čovječjom slobodom. Jednako je izvrsno obrađeno u IV. dijelu fizičko utjecanje Božje na slobodno ljudsko djelovanje. S većinom kršćanskih filozofa odbija i autor fizičku predeterminaciju. K raspravi o Providnosti i pesimizmu dodao je Lehmen-Beck vrlo prikladno i kratku raspravu o čudu. — Sve u jedno: djelo nas uči o svim značajnim modernim pitanjima kratko, točno i jasno.

Dr. Fran Barac.

Christian Pesch: Compendium theologiae dogmaticae. Tomus I. De Christo Legato divino — De Ecclesia Christi — De Fontibus theologicis. Friburgi B. Herder (XII.+304.S.) 1913. Nevez. K 576. Vež. K 696.

Glavoviti autor velikog dogmatičkog djela „Praelectiones dogmaticae“ (Novem tomi K 65— Herder. Freiburg i. B. u. Wien) izdaje priručnik svoje znamenite dogmatike u četiri sveska. Prvi naslovni svezak radi o poznatim temama fundamentalne teologije. Naslov nam kaže sadržaj. Sa stajališta dogmatičkoga i jer će još ljetos izaći i ostala tri sveska dogmatike, ne možemo objektivno prigovarati, što se autor ograničio samo na tri gornja traktata. Ali bi svakako cjelina prvog sveska bila mnogo potpunija, da je amo ušao i traktat „De fide“ i barem nešto o objavi Staroga Zakona. Auktor sponira, da su teolozi svršili filozofijski kurz, a i ne piše strogu „Apologetiku“, zato je razumljivo, što nema ništa „ex praeeambulis fidei“. O progresizmu religioznom govorit će valjda kasnije, ali bi to prirodno pristalo makar u drugi „Scholion“, kad je već govor „de origine religionis“ i to „historice“ (str. 26). Svakako ovaj kompendij uzet za podlogu predavanja pretpostavlja, da ima druga profesorska katedra za strogu „Apologetiku“. U tumačenju nekih pojmova želio bi čovjek, da je autor bio opsežniji na pr. kad je govor o čudu (str. 44) ili da ih izriči-